

Emma Taubert

”IHMEIDEN VUOSI 1989”

Taivaallisen rauhan aukion tapahtumat Helsingin Sanomien
ja Kansan Uutisten uutisoimina vuonna 1989

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Helmikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Emma Taubert: Ihmeiden vuosi 1989: Taivaallisen rauhan aukion tapahtumat Helsingin Sanomien ja Kansan Uutisten uutisoimina vuonna 1989

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Historian tutkinto-ohjelma

Helmikuu 2022

Kandidaatintutkielmassa tarkastelen, miten profiililtaan kaksi erilaista suomalaista sanomalehteä reagoivat Kiinan kommunistisen puolueen toimintaan Pekingin Taivaallisen rauhan aukiolla mielenosoitusten tukahduttamiseksi vuonna 1989. Tutkin sisältöanalyysin avulla Helsingin Sanomien ja Kansan Uutisten kirjoituksia aikaväliltä 16.4.-30.6.1989, ja havainnoin sitä, millaista tietoa kyseiset lehdet välittivät lukijoilleen. Perehdyn tarkemmin siihen, miten kyseiset sanomalehdet suhtautuivat Suomen ulkopoliittisesti puolueettomaan linjaan, joka näkyi valtiovallan reagoimisessa Kiinan tapahtumiin. Lisäksi pohdin, mitä poliittisia ideologioita lehdet nostavat esiin Kiinan tilanteeseen liittyen, ja millä tyyllillä esiin tuoduista ideologioista kirjoitettiin.

Tutkielma osoittaa, että lehtien suhtautumisessa oli sekä eroja että yhtäläisyyksiä. Molemmissa lehdissä tuomittiin Kiinan kommunistisen puolueen toiminta mielenosoitusten väkivaltaisessa tukahduttamisessa. Sen sijaan Kansan Uutisissa ei arvosteltu Suomen virallista linjaa, mikä tuomittiin vahvasanaisesti Helsingin Sanomissa. Vasemmistolaisena lehtenä Kansan Uutisissa pohdittiin paljon sosialismin kohtaloa muuttuvassa kapitalistisessa maailmassa ja sosialistisen ideologian luonnetta. Vaikka lehdessä tuomittiin Kiinan kommunistisen puolueen päätös tukahduttaa mielenosoitukset sosialismin nimissä, sosialismin todellista tarkoitusta kuitenkin puolusteltiin. Liberaalina sitoutumattomana lehtenä Helsingin Sanomat näki sosialismin liberaalien arvojen vastakohtana ja sen nimissä tehtyjen rikosten kautta.

Avainsanat: Helsingin Sanomat, Kansan Uutiset, Kiina, Suomi, Taivaallisen rauhan aukio, 1989.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1.	Johdanto	1
1.1.	Tutkimusmenetelmät	2
1.2.	Tutkimusaineisto	3
1.3.	Aikaisempi tutkimus ja tutkimuskirjallisuus	4
2.	Helsingin Sanomien ja Kansan Uutisten poliittinen rooli niiden perustamisesta 1980-luvulle.....	5
3.	Suomen ulkopoliitiikan puolueeton linja vuonna 1989.....	6
3.1.	Suomen puolueettomuuspolitiikan kehitys 1940-luvun lopulta vuoteen 1989.....	7
3.2.	Suomen Kiina-politiikka	9
4.	Kiinan yhteiskunnallinen liikehdintä vuonna 1989.....	10
5.	Helsingin Sanomien ja Kansan Uutisten kirjoitukset	13
5.1.	”Pää kylmänä ja sydän myös”	14
5.2.	”Rikos ihmistä ja sosialismia vastaan”	17
6.	Loppupäätelmät	21
7.	Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	22

1. Johdanto

Vuotta 1989 on nimitetty ihmeiden vuodeksi¹. Lause juontaa juurensa kylmän sodan aikaisiin kansainvälisten suhteiden ja etenkin Euroopan sisäiseen murrokseen, jonka aikana kiihtyminen kohti demokraattisempia ja vapaampia yhteiskuntia alkoi. Neuvostoliitossa vallitsi myös muutosten aika kohti avoimempaa yhteiskuntajärjestelmää. Tällainen uudistuspoliittinen kehitys vuoden 1989 alussa oli selvä käännekohta kylmän sodan maailmassa.² Sosialistisen yhteiskunnan muutosta Itä-Euroopassa ja Neuvostoliitossa seurattiin niin Suomessa kuin Kiinassa suurella mielenkiinnolla.

Vuonna 1989 sosialistisessa Kiinassa vallitsi myös oma sisäinen murros. Niin maan puolue kuin korkeakouluopiskelijat tarkkailivat Euroopan ja Neuvostoliiton kehitystä keväällä 1989. Opiskelijoiden huomio liittyi demokratian kehitykseen, ottaen siitä vaikutteita omaan liikehdintäänsä. Samanaikaisesti Euroopan esimerkki avoimuudesta antoi kuitenkin Kiinan kommunistiselle puolueelle syyn tiukentaa otetta yhteiskunnasta. Puolue ei ollut valmis samanlaiseen kehitykseen kuin mitä Euroopassa ja Neuvostoliitossa oli havaittavissa.³ Opiskelijat olivat kuitenkin valmiita kamppailemaan muutoksen puolesta. Huhtikuussa 1989 he käynnistivät Pekingin Taivaallisen rauhan aukiolla⁴ rauhallisen mielenosoituksen poliittisen muutoksen puolesta. Rauhallinen mielenosoitus kasvoi toukokuussa huippuunsa, keräten lopulta eri yhteiskuntaluokista ihmisiä osoittamaan mieltään oman asiansa puolesta. Lopulta kesäkuussa yhteenotot armeijan ja mielenosoittajien kesken päättivät vaatimukset Kiinan kehityksestä. Toisin kuin Euroopan sosialistisissa maissa, puolue tyrmäsi kovalla kädellä opiskelijoiden vaatimukset. Heidän edustamansa ”vastavallankumouksellisuus”, kuten puolue opiskelijoiden aatteen linjasi,⁵ palautettiin yhteiskunnalliseen tasapainoon kommunistisen järjestelmän mukaiseksi.

¹ Blomberg 2011, 83. Ks. myös ”Annus mirabilis”.

² Blomberg 2011, 83—84.

³ Asikainen et al. 2009, 155—156.

⁴ Käytetään myös nimitystä Tiananmenin aukio.

⁵ Asikainen et al. 2009, 56.

Suomessa seurattiin myös maailmalla vallinnutta muutosta. Puolueettomuuspolitiikan mukaisesti maa loi omat ulkopoliittiset suhtautumisensa näihin tapahtumiin. Valtiojohdon lisäksi Kiinan tapahtumiin reagoitiin myös lehdistössä, jossa arvosteltiin paitsi Kiinan kommunistisen puolueen toimintaa opiskelijaliikkeen tukahduttamisessa, myös kommentoitiin Suomen virallista linjaa Kiinan tapahtumiin.

Lehdistön kannanottoihin vaikutti näiden ideologiset lähtökohdat ja olenkin valinnut tarkasteltavaksi kaksi ideologiselta taustaltaan vastakkaista sanomalehteä. Lehtien kautta voidaan avata ymmärrystä liberalistisen ja vasemmistolaisen ajattelun erilaisesta suhtautumisesta Kiinan tapahtumiin liittyen.

1.1. Tutkimusmenetelmät

Tarkastelen tutkielmassani *Helsingin Sanomien* ja *Kansan Uutisten* kirjoituksia Taivaallisen rauhan aukion tapahtumista niiden edetessä keväällä ja kesällä 1989. Näkökulmani näiden kahden suomalaisen sanomalehden tarkastelussa keskittyy siihen, minkälaisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia kirjoituksista löytyy. Lähestyn näkökulmaani kahden tutkimuskysymyksen kautta:

1. Miten *Helsingin Sanomissa* ja *Kansan Uutisissa* kirjoitettiin Suomen virallisesta kannasta, Kiinan tyrehtyttäessä mielenosoitukset väkivaltaisesti?
2. Miten eri poliittisista ideologioista kirjoitettiin kummassakin sanomalehdessä?

Sanomalehtien toimintaa avatakseni tarkastelen *Helsingin Sanomien* ja *Kansan Uutisten* kehitystä niiden perustamisesta 1980-luvulle. Eritoten kiinnitän huomiota niiden poliittiseen taustaan. Tutkiessani näiden uutisten kirjoituksia Taivaallisen rauhan aukion tapahtumista on syytä myös tarkastella Suomen ulkopoliittista linjaa kyseiseltä ajalta. Nämä ovat oleellisessa asemassa siihen, miten ja millaisella tyyllillä lehdissä kirjoitettiin liittyen Kiinan tapahtumiin.

Ajallisesti tutkin mielenosoitusten kestoja ja sen jälkipuintia Kiinassa, joten käytän aikavälille 16.4.-30.6.1989 sijoittuvia uutisia. Käsittelen aineistoa temaattisesti, esittäen ne käsittelylukujen eri osioissa kuitenkin kronologisessa aikajärjestyksessä.

1.2. Tutkimusaineisto

Tutkielmani lähdeaineistona käytän kahden sanomalehtitoimiston, *Helsingin Sanomien* ja *Kansan uutisten* aikavälillä 16.4.-30.6.1989 ilmestyneitä lehtiä. Käyttämistäni aineistoista *Helsingin Sanomat* löytyy sen omasta aikakone-verkkokannasta ja *Kansan Uutiset* on taltioitu Tampereen pääkirjasto metson mikrofilmikokoelmasta. *Helsingin Sanomat* ilmestyi kyseisellä aikavälillä seitsemän kertaa viikossa ja *Kansan Uutiset* viisi kertaa viikossa.

Helsingin Sanomat ja *Kansan Uutiset* valikoituivat tutkimukseeni *Suomen lehdistön historia* 3:ssa ilmenneen Ullamaija Kivikurun tutkimuksen perusteella. Kivikuru on tutkinut 1980-luvun suomalaista sanomalehtijournalismia ja kategorioinut sanomalehdet niiden ulkomaanaineiston perusteella. Kategorioiminen profiloitui kolmeen eri osaan, jotka jakautuivat seuraavanlaisesti: 1. Päivänkohtaisprofiili, jota edustavat mm. *Ilta-Sanomat* ja *Turun-Sanomat* 2. Ajankohtaisprofiili, johon lukeutuu *Helsingin Sanomat* ja 3. Ideologinen profiili, jota edustaa muun muassa *Kansan Uutiset*.⁶

Tavoitteenani oli tarkastella minkälaisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia suomalaisissa sanomalehdissä välittyi, valitsin kahteen eri kategoriaan sopivat lehdet. *Helsingin Sanomat* oli 1980-luvulla suurimpia pohjoismaisia lehtitoimistoja ja *Kansan Uutiset* poliittisesti vaikutusvaltainen vasemmistolainen lehti.

Kiinassa opiskelijat alkoivat kokoontua Taivaallisen rauhan aukiolle huhtikuun puolivälissä. Toukokuussa tapahtumien kulku eteni laajoihin mielenosoituksiin, ja lopulta niiden loppumiseen kesäkuun alussa. *Helsingin sanomat* ja *Kansan Uutiset* uutisoivat ahkerasti tapahtumien kulkua 16.4.1989 alkaen kesäkuun loppuun asti. Lähes jokaisena päivänä mainittiin jotain Taivaallisen rauhan aukion tapahtumista. *Helsingin Sanomat* uutisoi enemmän mielenosoitusten kulusta kuin *Kansan Uutiset*. Uutiset ovat aluksi lähinnä tiedotteita ulkomaalaisten lehtien avulla. Toukokuun aikana *Helsingin sanomien* toimittajia oli paikalla tarkkailemassa Pekingissä tapahtumien etenemistä ja raportoimassa niistä aktiivisesti sanomalehteensä. *Kansan Uutisissa* käytettiin paljon apuna muiden kansainvälisten uutistoimistojen uutisia ja STT⁷:n tiedotteita tilanteesta. *Kansan Uutisten* toimitus ei lähettänyt omaa toimittajaansa Pekingiin tarkkailemaan tapahtumien kulkua.

⁶ Hermánus 1988, 465.

⁷ Suomen tietotoimisto.

Helsingin Sanomien ja *Kansan Uutisten* tuottamien uutisten määrällinen ero selittyy niiden sanomalehtitoimistojen tuottavuudella, sillä *Helsingin Sanomat* oli yksi pohjoismaiden suurimmista uutistoimistoista. *Kansan Uutiset* oli poliittinen vasemmistolainen lehti, jonka lukijakunta oli paljon pienempi kuin *Helsingin Sanomien*. Kuitenkin kummaltakin sanomalehtitoimistolta tuli merkittävän paljon kirjoituksia Taivaallisen rauhan aukion tilanteesta. Olen valinnut tarkasteluuni uutiset, joissa lehden toimittaja on itse kirjoittanut Taivaallisen rauhan aukioon liittyvän jutun. Rajaan pois uutiset, joissa on käytetty muiden uutistoimistojen kirjoituksista. Tärkeimpiä kirjoituksia ovat ne, joissa lehden oma mielipide tulee esille. Tämän myötä tarkastelen käsittelyluvussa artikkeleissa, kolumneissa ja pääkirjoituksissa julkaistuja kirjoituksia.

Käsittelyosuudessa tutkin aihetta laadullisen tutkimuksen avulla ja tarkastelen sitä aineistolähtöisen sisältöanalyysin keinoja hyödyntäen. Apunani käytän Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven teosta *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Olen valinnut aineistolähtöisen sisällönanalyysiin, sillä tutkimuksessani etsin lähdeaineistosta teemoja, jotka nousevat vahvasti esille. Aineistolähtöisen sisältöanalyysin avulla etsin sanomalehdistä toistuvia kirjoituksia, joista paistaa lehden oma kanta Pekingin tapahtumiin ja Suomen viralliseen kantaan, ja jaan ne alalukuihin tutkimuksen edetessä. Tällä tavalla saan pelkistettyäni aineistoa ja karsittua epäolennaiset uutiset pois. Samalla saan myös ryhmiteltyä sen sisältöä eri teemoihin.⁸

1.3. Aikaisempi tutkimus ja tutkimuskirjallisuus

Kiinan vuoden 1989 tilannetta on tutkittu yleisesti ottaen suhteellisen paljon. Koska tarkoituksenani on tutkia suomalaisia sanomalehtiä ja niiden kirjoituksia Taivaallisen rauhan aukion tapahtumista, täytyy kirjallisuuden tuoda esiin niin Suomen kuin Kiinan historiaa. Myös käyttämieni sanomalehtien historiaa on syytä tarkastella, jotta lukijalle muodostuu käsitys siitä mistä lehtien sisältö koostuu.

Suomen ja Kiinan välisiä suhteita vuoden 1989 tienoilla on tutkittu varsin vähän. Sari Arho Havrén on tutkinut väitöskirjassaan laajasti Suomen ja Kiinan välisiä suhteita vuodelta 1949–1989. Myös Jari Järvenpää ja Timo Kaustinen ovat tutkineet Pro Gradu -

⁸ Tuomi & Sarajärvi 2018, 122—124.

tutkimisissaan Taivaallisen rauhan aukion tapahtumia ja Suomen ulkopoliittista suhtautumista niihin.

Käytän laajalti taustoittavana tutkimuskirjallisuutena Jaakko Blombergin teosta *Vakauden kaipuu, kylmän sodan loppu ja Suomi*, avaamaan Suomen ulkopoliitiikan historiaan vaikuttaneita tekijöitä ja siihen johtaneita syitä. Suomen lehdistön historiaa koskevaa kirjallisuutena käytän apunani Päiviö Tommilan ja Raimo Salokankaan teosta *Sanomia kaikille, Suomen lehdistön historia* ja Päiviö Tommilan teosta *Suomen lehdistön historia 3*.

Tärkeimpänä teoksena taustoittamaan Taivaallisen rauhan aukion tapahtumia olen käyttänyt Raisa Asikaisen, Teemu Naarajärven ja Juha A. Vuoren yleistöstä *Pekingin kevät 1989, Tiananmen ja kiinalaisen aktivismin rajat*. Teos käsittelee kattavasti Taivaallisen rauhan aukion tapahtumiin johtaneita syitä, itse tapahtumia ja sen jälkeistä kehitystä Kiinassa eri toimijoiden näkökulmasta.

2. Helsingin Sanomien ja Kansan Uutisten poliittinen rooli niiden perustamisesta 1980-luvulle

1980-luvulla Suomen johtavana sitoutumattomana sanomalehtenä toimi *Helsingin sanomat*. Vuonna 1904 perustettu lehti keräsi ensimmäiset vuosikymmenet kannattajiaan pääosin nuorsuomalaisen puolueen äänenkannattajien piireistä. Lehden ideologiaa muutettiin 1930—1940-luvun tuntumassa, kun toimituksesta muodostui poliittisesti sitoutumaton ja vapaamielinen toimintatapa.⁹

1980-luvulle tultaessa *Helsingin Sanomat* oli noussut Pohjoismaiden suurimmaksi päivälehdiksi.¹⁰ *Suomen lehdistön historia 3* kirjassa Esko Salminen toteaa, *Helsingin Sanomien* 1980-luvun aatteellisen ideologian säilyneen vahvasti edelleen nuorsuomalaisuudessa, vaikka se onkin nimellisesti muuttanut muotoaan. Salmisen mukaan ”nuorsuomalaisuus perustuu kansainvälisen liberalismiin ideologiaan. Se on olemukseltaan länsimaista ja korostaa yksilön arvoa.”¹¹

⁹ Salokangas 1998, 166–167.

¹⁰ Salminen 1988, 154.

¹¹ Salminen 1988, 158.

Kansan Uutiset perustettiin vuonna 1957 kahden eri vasemmistolaisen puolueen, Suomen kansan demokraattisen liiton (SKDL) ja Suomen kommunistisen puolueen (SKP), pää-äänenkannattajalehdeksi.¹² Kansan Uutiset toimivat vasemmiston suurimpana sanomalehtenä 1960-luvulta alkaen.¹³ 1974 lehden päätoimittaja Erkki Kauppila luonnehti lehden sisältöä, joka on ollut ”lähinnä länsieurooppalaisen kommunistisen työväenliikkeen linja”, ja jota sovelletaan ”suomalaisessa kapitalistisessa yhteiskunnassa toimien”.¹⁴

3. Suomen ulkopoliitiikan puolueeton linja vuonna 1989

Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikaksi kehittyi kylmän sodan alussa puolueettomuus. Tämä oli maan valtiovallan pakonomainen keino turvata maan asema, Suomen sijaitessa geopoliittisesti haastavassa paikassa idän ja lännen välissä. Tavoitteena oli pysyä itsenäisenä valtiona lännen puolella¹⁵, eikä Neuvostoliiton alusmaana. Neuvostoliiton painostus vaikutti silti kylmän sodan aikana Suomen sisä- ja ulkopoliittikkaan. Suomi sai kuitenkin tietyissä rajoissa kehitettyä yhteistyötään muiden maiden kanssa, esimerkiksi edistämällä kahdenvälisiä kauppasuhteita. Maan päätavoite oli kuitenkin syventää yhdentymistä Länsi-Euroopan maiden kanssa ja kehittää itseään kohti eurooppalaista identiteettiä.¹⁶

Tässä luvussa tarkastelen Suomen ulkopoliittisen linjan kehitystä puolueettomaksi Neuvostoliiton varjoissa. Jatkumona tarkastelen, miten puolueettomuuspolitiikka näyttäytyi Suomen ja Kiinan välisten suhteiden edistäjänä, ja lopulta miten sen turvin maa ei halunnut puuttua poliittisesti Kiinan asioihin ja häiritä niiden kahdenvälisiä suhteita, Kiinan puolueen tukahduttaessa Pekingin mielenosoitukset.

¹² Salokangas 1998, 242.

¹³ Salminen 1988, 234.

¹⁴ Salminen 1988, 238–241.

¹⁵ Aunesluoma & Rainio-Niemi 2016, 51.

¹⁶ Aunesluoma & Rainio-Niemi 2016, 51.

3.1. Suomen puolueettomuuspolitiikan kehitys 1940-luvun lopulta vuoteen 1989

Toisen maailmansodan jälkeen suomalainen hallitusmuoto, talous ja kulttuuri edusti hyvin länsimaalaista ideologiaa, mutta silti maa sijoitettiin poliittisesti idän ja lännen väliin. Suurimpana syynä tälle oli kylmän sodan vastakkainasettelu Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välillä.¹⁷

Suurvaltapolitiikan seurauksena Suomen ulkopoliitiikan malli oli pitkälti toisen maailmansodan jälkeen pidättyväinen linja, jossa nostettiin esiin puolueettomuutta sekä hyviä ja vakaita suhteita Neuvostoliiton kanssa.¹⁸ Suomen korostunut puhe puolueettomuuspolitiikasta oli saanut alkunsa vuoden 1948 YYA-sopimuksen¹⁹ yhteydessä,²⁰joka hallitsi Suomen poliittisia linjauksia kylmän sodan loppuun asti. Sopimus oli Suomen kannalta edullinen, sillä maa sai sopimuksen nojalla turvattua asemaansa kansainvälisissä kriisitilanteissa.²¹ Suomen valtion johto sopeutui Neuvostoliiton toiveisiin kahdenvälisesti, mutta samanaikaisesti se kuitenkin pyrki kehittämään oman toimintalinjansa, jonka tarkoituksena oli yritys heikentää Moskovan ohjausta itsestään.²² Tätä edistettiin muun muassa solmimalla kauppasuhteita muiden valtioiden kanssa, mutta varottiin käytöksellään olemasta suurvaltapolitiikan tiellä.

1980-luvun loppupuolella Suomen ulkopoliittiset suhteet alkoivat kuitenkin muuttua. Tähän vaikutti vahvasti Neuvostoliiton muuttuva rooli ja kylmän sodan lientyvä ilmapiiri. Neuvostoliiton johtoon nimitettiin vuonna 1985 uudistusmielinen Mihail Gorbatšov. Neuvostoliiton talous ja maan kehitys olivat huonossa kunnossa ja Gorbatšovin tehtäväksi asetettiin maan kehityksen nostaminen takaisin raiteille. Gorbatšovin edistämät

¹⁷ Blomberg 2011, 52.

¹⁸ Blomberg 2011,10.

¹⁹ Suomen ja Neuvostoliiton yhteinen sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta. Sopimus oli voimassa vuosina 1948—1992.

²⁰ Tarkka 2012, 23.

²¹ Tarkka 2012,56.

²² Blomberg 2011,48.

perestroika²³ ja glasnost²⁴ muutti maan asetelmaa ja vaikutti sen ulkopoliittisiin muutoksiin. Uudessa ulkopoliittisessa lähestymistavassa tavoitteena oli hylätä aikaisempi ajatus siitä, että kommunismi olisi aina vastakkain kapitalistisen maailman kanssa. Nyt päätavoite oli kilpavarustelun lopettaminen.²⁵ Uudella ulkopoliittisella suuntauksella oli merkittävä vaikutus kylmän sodan kulkuun. Tällä oli vaikutuksensa myös Suomen ulkopoliittikkaan.

Suomessa omaksuttiin varovaisesti Neuvostoliiton uuden ulkopoliittisen suuntauksen linjaukset. Molempien maiden puheissa korostettiin yhä maiden välistä läheistä kanssakäymistä, varsinkin YYA-sopimuksen puitteissa.²⁶ Suomi alkoi kuitenkin 1980-luvulla edistämään talousyhteistyön kasvua muiden Euroopan maiden kanssa. Tärkein tekijä yhteistyön takana oli Suomen selonteon mukaan luoda maalle hyvät edellytykset selviytyä Länsi-Euroopan ripeästi kehittyvillä markkinoilla.²⁷ Suomi liittyi Euroopan neuvoston²⁸ jäsenvaltioksi toukokuussa 1989. Liittymistä oli aiemmin vältelty, sillä Eurooppa neuvoston jäsenenä olisi joutunut ottamaan kantaa itäisen Euroopan ihmisoikeuksiin.²⁹ Tällainen ei ollut aikaisemmin mahdollista passiivisen puolueettoman linjan mukaisesti.

Lähes koko kylmän sodan ajan Suomen puolueettomuuspolitiikkaa ei virallisesti hyväksytty. Maa kehitti itselleen oman puolueettoman linjansa, johon sopeuduttiin kansainvälisesti.³⁰ Muutos tilanteeseen tuli vasta loppusyksystä 1989, kun presidentti Gorbatšov tunnusti virallisesti Suomen puolueettomuuden.³¹ Vaikka 1980-luvun lopulla Neuvostoliiton painostus Suomea kohtaan heikkeni, ei maan perusasenne Suomea kohtaan muuttunut. Huolimatta siitä, että muodollinen puolueettomuus oli tunnustettu, oli Suomi yhä YYA-sopimuksen mukaisessa yhteistyössä Neuvostoliiton kanssa.³² Tällä oli oma vaikutuksensa

²³ Perestroika eli uudelleenrakentamisesta tähtäsi Neuvostoliitossa kommunistisen puolueen ja maan sisäiseen uudistumiseen.

²⁴ Glasnostin eli avoimuuden tarkoituksena oli tehdä hallitustoiminnasta näkyvämpää ja saada kommunistisen puolueen toimintaa lähemmäksi kansaa.

²⁵ Blomberg 2011, 43.

²⁶ Blomberg 2011, 54.

²⁷ Blomberg 2011, 65–66.

²⁸ Perustettu 1949. Ihmisoikeuksia puolustava järjestö.

²⁹ Rentola 2010, 314.

³⁰ Tarkka 2012, 465.

³¹ Tarkka 2012, 437.

³² Tarkka 2012, 437.

Suomen ulkopoliittiseen linjaan kylmän sodan loppuun asti. Ulkopoliittinen vapautuminen ja muutoksen aika alkoi kunnolla vasta, kun Neuvostoliitto lakkasi olemasta vuonna 1991.

3.2. Suomen Kiina-politiikka

Vuonna 1949 Mao Zedong julisti Kiinan kansantasavallan syntyneeksi. Seuraavana vuonna Suomi tunnusti ensimmäisten maiden joukossa Kiinan kansantasavallan olemassaolon ja diplomaattiset suhteet solmittiin maiden välille. Varhainen tunnustus oli tärkeä tekijä maiden välisten suhteiden kehityksessä³³ ja maiden välille solmittiin nopeasti viralliset kauppasuhteet.³⁴ Hyviä suhteita edisti erityisesti se, että Suomi ulkopoliittisen linjansa mukaisesti pidättäytyi suurvaltapolitiikan ulkopuolella, eikä täten puuttunut Kiinan sisäisiin asioihin.³⁵

Vaikka mailla oli hyvät suhteet, niihin vaikutti silti Neuvostoliiton varjo. Neuvostoliitto ja Kiina olivat ajautuneet valtapoliittisesti ja ideologisesti erilleen 1950-luvulla.³⁶ Tämän myötä Suomi pohti harkiten suhteitaan Kiinan kanssa sen perusteella, millaiset välit Neuvostoliitolla oli maahan.³⁷ Suomi jatkoi kuitenkin vähäisesti kaupankäyntiä Kiinan kanssa, mutta virallisia vierailuja maiden välillä ei ollut.³⁸

Neuvostoliitto ja Kiina aloittivat suhteidensa liennyttämisen 1980-luvulla. Tällä oli vaikutusta myös Suomeen ja maa alkoi tehostamaan yhteistyötään Kiinan kanssa. Kauppasuhteisiin panostettiin, mutta politiikka jätettiin taka-alalle. Suhteisiin vaikutti vielä hyvin vahvasti Suomen herkkä suhtautuminen Neuvostoliittoa kohtaan.³⁹

Suomi joutui punnitsemaan omaa ulkopoliittista suhtautumistaan Kiinaan vuonna 1989, kun sen täytyi valita kantansa Pekingin Taivaallisen rauhan aukion tapahtumiin. Hallitus kommentoi Taivaallisen rauhan aukion tapahtumiin ensimmäistä kertaa kesäkuun alussa,

³³ Arho Havrén 2009, 36—37.

³⁴ Arho Havrén 2009, 53.

³⁵ Järvenpää 2016, 28.

³⁶ Järvenpää 2016, 28.

³⁷ Arho Havrén 2009, 195.

³⁸ Järvenpää 2016, 28.

³⁹ Arho Havrén 2009, 195—196.

jolloin Kiinan kansanarmeija oli vallannut opiskelijoilta aukion väkivaltaisesti. Virallinen kanta oli hyvin maltillinen, mikä poikkesi muiden länsimaiden kommentteista.⁴⁰

Moni länsimaa jäädyyti suhteensa Kiinaan ja pidättäytyi pitkään minkäänlaisista korkeatasoisista kanssakäymisistä maan kanssa.⁴¹ Puolestaan Neuvostoliiton virallisen mielipiteen mukaan tapahtumat olivat maan sisäinen asia. Suomen hallitus ei monien länsimaiden tapaan suoraan tuominnut väkivaltaisia iskuja, mutta se ei myöskään valinnut täysin Neuvostoliiton linjaa. Tapahtumiin otettiin passiivisesti kantaa ulkoasiainvaliokunnan lausunnossa, jossa tilannetta pidettiin huolestuttavana. Hallitus ei myöskään vaatinut kannanotossaan Kiinan puolueelta korjaavia toimia, vaan toivoi, että kehityksessä palattaisiin pian normaaleihin suhteisiin. Virallisessa kannassa myös todetaan, että Suomi toivoo kahdenvälisten suhteiden kehittämistä mahdollisimman pian, olojen rauhoituttua maassa.⁴²

Suomen pidättyväiseen mielipiteeseen vaikutti sen ulkopoliittisen linjan mukainen puolueettomuus. Suomen ulkopoliittinen ydin oli, että se pyrki kehittämään rauhanomaisia suhteita kaikkiin valtioihin,⁴³ eikä Kiinan kevään 1989 tilanne ollut poikkeus. Toisaalta Suomen suhtautumiseen vaikutti myös sen halu turvata taloudellisen yhteistyö Kiinan kanssa ja taata viennin edistäminen maahan.⁴⁴

4. Kiinan yhteiskunnallinen liikehdintä vuonna 1989

Keväällä 1989 Kiinassa korkeakouluopiskelijat alkoivat liikehtiä poliittisten uudistusten toivossa. Syitä tähän oli epäkohdat, jotka syntyivät yhteiskuntajärjestelmään 1980-luvun aikana. 1980-luvulla Kiina nousi talousuudistustensa avulla nopeasti kehittyneeksi maaksi. Talousuudistusten noususta seurauksena oli vuosikymmenen lopulla vakava talouden ylikuumeneminen. Yhteiskunnassa vallitsi laajasti suhdeverkostojen kehikko, jossa suosittiin vahvasti sukulaisia. Tuloksena oli kiinalaisten keskuudessa tuloerojen kasvaminen. Nämä

⁴⁰ Blomberg 2011, 115–116.

⁴¹ Blomberg 2011, 116.

⁴² Järvenpää 2016, 53.

⁴³ Järvenpää 2016, 63.

⁴⁴ Järvenpää 2016, 57.

olivat ristiriidassa sen kanssa, että virallisesti Kiinan ideologia kannusti varallisuuden tasaiseen jakautumiseen.⁴⁵

Tapahtumat saivat alkunsa huhtikuussa, kun Kiinan pääsihteerin paikalta vuonna 1987 syrjäytetty Hu Yaobang menehtyi 15.4.1989. Hu oli merkittävä henkilö kiinalaisille opiskelijoille, sillä häntä pidettiin puolueen liberaalina jäsenenä, joka ymmärsi opiskelijoita. Puolueen konservatiivinen johto ei ollut mielissään tästä ja samasta syystä hänet oli syrjäytetty aikaisemmin pääsihteerin tehtävästä.⁴⁶ Opiskelijat järjestivät Hun muistoksi joukkokokouksia Taivaallisen rauhan aukiolla, jotka muuttuivat pian mielenosoituksiksi muutoksen puolesta.⁴⁷

Opiskelijoiden vaatimukset olivat selkeät; parempia oloja opiskelijoille, vähemmän korruptiota ja enemmän demokratiaa. Heidän tavoitteenaan oli tavata pääministeri Li Peng ja keskustella opiskelijoiden vaatimista uudistuksista. Yrityksistä huolimatta kukaan ei ottanut heitä vastaan. Tämä kasvatti levottomuutta entisestään opiskelijoiden keskuudessa.⁴⁸ Jälkeenpäin on syntynyt kuva, että puolueen johto ei tiennyt miten suhtautuisi opiskelijoiden mielenosoituksiin. Puolueen sisällä jäsenet jakautuivat liberaalisimpiin ja konservatiivisimpiin, jotka suhtautuivat eri tavoin mielenosoittajiin ja heidän vaatimuksiinsa, eikä sopivaan lopputulokseen päästy. Osin tämän seurauksena mielenosoitusten annettiin venyä hyvinkin pitkälle.⁴⁹

Huhtikuun lopussa puoluetta tukevassa *Kansan päivälehdessä* julkaistiin pääkirjoitus, jossa kritisoitiin opiskelijaliikettä voimakkein sanoin. Kirjoitus perustui pitkälti Kiinan puoluejohtaja Deng Xiaopingin mielipiteisiin, mistä kehittyi puolueen virallinen mielipide opiskelijoiden liikehdinnästä. Puolueen negatiivinen suhtautuminen ja opiskelijoiden torjuminen oli käännteentekevä muutos opiskelijoille. Opiskelijat joutuivat pettymään siihen, että heidän oikeutettuna ja edistyksellisinä pitämät toiveensa maansa parantamisesta nähtiin puolueen

⁴⁵ Asikainen et al. 2009, 30.

⁴⁶ Asikainen et al. 2009, 30–31.

⁴⁷ Haw 2015, 220.

⁴⁸ Asikainen et al. 2009, 31.

⁴⁹ Haw 2015, 220.

vastaisina toimina.⁵⁰ Puolue ei ollut valmis myönnytyksiin, vaan se näki opiskelijaliikeshdinnän uhkana omille kommunistisille aatteilleen.

Puolueen kielteinen suhtautuminen lisäsi opiskelijaliikeshdinnän suosiota, sillä toukokuussa mielenosoituksiin alkoi osallistumaan satoja tuhansia, parhaillaan jopa miljoonia ihmisiä. Toukokuun alussa hallitus oli valmis aloittamaan keskustelut opiskelijajohtajien kanssa, mutta ne jäivät tuloksettomiksi. Opiskelijajohto ei pystynyt pitämään yhtenäisenä aukiolla jatkuvasti vaihtuvia mielenosoittajia. Seurauksena oli eriäviä näkemyksiä mielenosoitusten tavoitteista.⁵¹ Tänä aikana mielenosoitukset laantuivat hetkellisesti sisäisten ristiriitojen takia.

Toukokuun puolessavälissä mielenosoittajia yhdisti tieto siitä, että Neuvostoliiton johtaja Mihail Gorbatšov tekisi valtiovierailun Pekingiin, jonka seurauksena ulkomaalaisia toimittajia virtasi maahan. Opiskelijat päättivät hyötyä toimittajista ja ajaa omaa sanomaansa ja vaatimuksiaan kansainvälisen median avulla. 13. toukokuuta opiskelijat aloittivat istuma- ja syömälakon Taivaallisen rauhan aukiolla saadakseen ulkomaalaisten toimittajien sekä puolueen huomion. Nälkälakkolaiset julistivat uhmakkaasti aukiolla paastoavansa ”katkeraan loppuun saakka”, elleivät puolueen viranomaiset suostuisi opiskelijaliikkeen vaatimuksiin.⁵²

Vastareaktiona opiskelijoiden lakkoilulle puolue julisti Pekingiin sotatilan. Sotatila oli kaupungissa voimassa kaksi viikkoa. Kesäkuun alussa puolue määräsi sotavoimat tyhjentämään aukion ja palauttamaan järjestyksen pääkaupunkiin.⁵³ Kesäkuun kolmannen päivän iltana armeijan joukot lähtivät liikkeelle panssariajoneuvoin kohti aukiota. Samaan aikaan kaupungille julistettiin ulkonaliikkumiskielto. Kaupunkilaisia varoitettiin pysymään poissa ulkoa, ja olemaan kotonaan oman turvallisuutensa takaamiseksi. Tällöin osa opiskelijoista kehotti korkeakoulualueilla kuulijoita varustautumaan lyömäasein sekä asettumaan tienristeyksiin ja Taivaallisen rauhan aukiolle armeijan tukkeeksi.⁵⁴

⁵⁰ Asikainen et al. 2009, 36.

⁵¹ Asikainen & Vuori 2005, 237.

⁵² Asikainen et al. 2009, 39.

⁵³ Asikainen & Vuori 2005, 237.

⁵⁴ Kaustinen 2015, 55.

Paikoitellen Pekingissä sotilaat etenivät systemaattisesti Taivaallisen rauhan aukiota kohti, ihmisistä välittämättä. Tällöin ammuttiin myös ensimmäiset laukaukset väkijoukkoa kohti. Osa väkijoukosta pakeni, mutta tulituksen seurauksena ihmisiä myös menehtyi ja loukkaantui. Väkijoukoissa oli ihmisiä aseistautunut polttopulloin, rautatangoin ja veitsin. He onnistuivat pysäyttämään muutamia panssariajoneuvoja ja ajoneuvoista pakenevia sotilaita pahoinpideltiin kuoliaiksi.⁵⁵

Kaduilla tapahtuvien väkivaltaisten yhteenottojen jälkeen panssariajoneuvot saapuivat keskiyön aikoihin Taivaallisen rauhan aukiolle. Osa mielenosoittajista pakeni, osa jäi aukiolle puolustamaan aatettaan loppuun asti. Panssariajoneuvojen ja sotilaiden painostus johti siihen, että aamuyöstä mielenosoittajat päättivät vetäytyä aukiolta. Mielenosoittajien vetäytyessä väkivalta kuitenkin jatkui, minkä tuloksena panssariajoneuvot valtasivat aukion itselleen.⁵⁶

Yölliset tapahtumat levisivät nopeasti ympäri Kiinaa. Menehtyneiden määrästä ei ole selvinnyt tarkkaa lukua, mutta nykyisin tutkimuskirjallisuudessa puhutaan sadoista uhreista.⁵⁷ Puolue tuomitsi mielenosoitusliikkeen vastavallankumouksellisena kapinana. Tapahtumien jälkeen siihen osallistuneita opiskelijoita vangittiin ja karkotettiin. Kansainvälisesti nähty virallinen totuus poikkesi heti Kiinan johdon kannasta. Nykyisin virallinen totuus on maassa edelleen tabu.⁵⁸

5. Helsingin Sanomien ja Kansan Uutisten kirjoitukset

Seuraavaksi tarkastelen Helsingin Sanomien ja Kansan Uutisten kirjoituksia liittyen Taivaallisen rauhan aukion välikohtaukseen. Ensimmäisessä alaluvussa avaen sanomalehdistöjen suhtautumista Suomen ulkopoliittisesti puolueettomaan linjaan, ja sen välittymistä valtiovallan reagoimisena Kiinan kommunistisen puolueen toimintaan päättää mielenosoitukset väkivaltaisesti. Toisessa alaluvussa tarkastelen lehdistöjen kantaa eri poliittisiin ideologioihin ja niiden rinnastusta Kiinan tapahtumiin.

⁵⁵ Asikainen et al. 2009, 51.

⁵⁶ Asikainen et al. 2009, 54.

⁵⁷ Asikainen et al. 2009, 54.

⁵⁸ Asikainen & Vuori 2005, 237.

5.1. ”Pää kylmänä ja sydän myös”

Kun 4. kesäkuuta Kiinan hallitus päätti lopettaa Pekingin mielenosoitukset, muodostivat muut valtiot virallisen mielipiteen tapahtumiin, josta uutistoimistot uutisoivat ahkerasti. Länsivaltiot, eritoten Yhdysvallat, alkoivat nopeasti suunnittelemaan Kiinaa kohtaan viennin, kehitysavun ja virallisten vierailujen katkaisemista sekä talouspakotteiden asettamista.⁵⁹ *Helsingin Sanomat* ja *Kansan Uutiset* uutisoivat myös eri valtioiden reaktioista tapahtumia kohtaan. *Helsingin Sanomat* uutisoi tapahtumien seuraavana päivänä, kuinka maailmalla tuomittiin Kiinan hallituksen päätöksen lopettaa mielenosoitukset sotilasvoimin. Samalla toivottiin, että Kiinassa vältyttäisiin uusilta verenvuodatuksilta.⁶⁰ Lehti toi myös esiin toisenlaisia kannanottoja, kuten Neuvostoliiton, joka piti tapahtumia Kiinan sisäisenä asiana.⁶¹

Lehdet odottivat myös Suomen virallista kantaa Kiinan tapahtumiin. Kesäkuun 6. päivänä *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksessa otettiin asiaan kantaan hyvin tuomitsevasti:

Muun maailman myötätunto on ehdottomasti uudistajien kannalla. Useimmat eurooppalaiset kulttuuripiirin valtiot ovat esittäneet vetoomuksensa, huolensa ja paheksumisensa, Ruotsi teräväsanaisesti ensimmäisten joukossa. Suomi reagoi jälleen hitaasti. Onko tarkoituksena varjella vain kaupallisia etuja?⁶²

Helsingin Sanomien asenne Suomen hallitusta kohtaan oli selitettävissä sen poliittisesti sitoutumattomalla ja liberaalilla linjalla, jossa se pyrki toiminnallaan kehittämään ja syventämään yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja mielipiteen vapautta. Linjasuuntauksen perusteella lehden kirjoituksissa olevat kannanotot olivat itsenäisiä ja ulkoisista painostajista riippumattomia.⁶³

Tämän seurauksena on johdonmukaista, että lehden toimintatavan mukaisesti se arvosteli Suomen epäselvää ja virallista toimintaan Kiinan tapahtumiin liittyen. Pääkirjoitusten ja kolumnien kautta välittyi selkeästi viesti, että *Helsingin Sanomat* toivoi Suomen ottavan

⁵⁹ Asikainen et al. 2009, 164.

⁶⁰ 'Maailma tuomitsi Pekingin verilöylyn', *Helsingin Sanomat*, 5.6.1989.

⁶¹ 'Ranska jäädyytti suhteet, NL pitää sisäisenä asiana', *Helsingin Sanomat*, 7.6.1989.

⁶² 'Rikos Pekingissä', *Helsingin Sanomat*, 6.6.1989.

⁶³ Salminen 1988, 158.

näyttävämmin ja toiminnallisoin keinoin kantaa Kiinan tapahtumiin. Varsinkin pääministeri Harri Holkeri ja presidentti Mauno Koivisto saivat *Helsingin Sanomilta* kovaa kritiikkiä:

*Pohjoismaiden pääministerikokouksessa toimittajat ihmettelivät presidentti Mauno Koiviston vaikenemista. Harri Holkeri opetti heitä suhtautumaan Kiinan tapahtumiin Suomen kannalta. Eihän nyt presidentti kaiken maailman asioihin kantaa ota. Häntä on säästettävä sellaisiin tilanteisiin, joissa häntä todella tarvitaan.*⁶⁴

Helsingin Sanomissa tarkennettiin, että on tärkeää ulkopoliitikassa pitää pää kylmänä, mutta niin ei saa käydä, että seuraa tunteettomina kaikkea mitä ympärillä tapahtuu.⁶⁵ Lehdessä ei kuitenkaan oltu mielissään siitä, miten pidättyväisiä lausunnot olivat olleet. Heidän mielestään Suomen pitäisi ryhtyä kovempiin keinoihin Kiinaa kohtaan esimerkiksi lopettamalla maalle annettava kehitysapu.⁶⁶ Suomen virallisessa kannassa Kiinassa sattuneet tapahtumat tuomittiin, mutta valtiosuhteita Kiinan kanssa ei haluttu katkaista eikä jäädyttää.⁶⁷ Presidentti Koivisto otti lopulta myös kantaa Kiinan tilanteeseen, mutta *Helsingin Sanomien* mukaan ”hän vain pohdiskeli filosofiseen tyyliinsä, miksi Kiinassa lopuksi turvaututtiin ’äärimmäiseen väkivaltaisiin ja muuta maailmaa tyrmistyttäviin keinoihin’”.⁶⁸

Helsingin Sanomien kanta oli, että Suomen tulisi pienenä ja kaukaisena maana tuomita Kiinan tapahtumat. Lehti perusteli tätä moraalisesta näkökulmasta:

*Syy on yksinkertainen. Maailman omatuntona toimiminen ei ole yksin pyyteetöntä hosumista, koska pienten maiden – myös rikkaitten ja rauhallisten pohjoismaiden – itsenäisyyden oikeutus perustuu viime kädessä siihen, että maailmassa vallitsee jonkinlainen yhteisvastuullinen oikeudenmukaisuus, joka rajoittaa hirmuhallitusten ja -johtajien mahdollisuuksia toteuttaa itseään mielin määrin.*⁶⁹

⁶⁴ 'Pää kylmänä ja sydän myös', *Helsingin Sanomat*, 26.6.1989.

⁶⁵ 'Pää kylmänä ja sydän myös', *Helsingin Sanomat*, 2 6.6.1989.

⁶⁶ Suomen kehitysavusta Kiinalle oli kyse suurilta osin korkotuesta, jonka turvin suomalaiset laitetoimittajat ja yritykset pääsivät Kiinan markkinoille. Kts: *Helsingin Sanomat* 10.6.1989 s.28.

⁶⁷ 'Puolueet myötäilevät hallituksen Kiina-kantaa', *Helsingin Sanomat*, 28.6.1989.

⁶⁸ 'Pää kylmänä ja sydän myös', *Helsingin Sanomat*, 26.6.1989.

⁶⁹ 'Hirmutöiden arvostelu on pienten elinehto', *Helsingin Sanomat*, 23.6.1989.

Suomen eri puolueiden kannanotot Kiinan tapahtumiin olivat myös hyvin maltilliset. Ainoastaan Vihreä liitto vaati maiden suhteiden katkaisemista. *Helsingin Sanomien* mukaan ”Kommunistipuolueet eivät ole jäädyttäneet suhteitaan veljespuolueeseen, eivätkä puolueet ole vaatineet kauppasuhteiden tai kehitysavun katkaisemista Kiinassa.”⁷⁰ SKP:n ja SKDL:n jäsenlehtenä toimivassa *Kansan Uutisissa* kuitenkin kerrottiin, kuinka molemmat puolueet tuomitsivat Taivaallisen rauhan aukiolla tapahtuneiden mielenosoitusten murskaamisen. *Kansan uutisissa* tuodaan julki SKP:n lausunto tapahtumista, mutta ei mainita mitään vastatoimista Kiinan hallitusta kohtaan:

*Me suomalaiset kommunistit pahoittelemme syvästi tapahtunutta ja toivomme, että Kiinan kansa voi mahdollisimman pian taas jatkaa maansa rauhanomaista sosialismin rakennustyötä, talouden, kulttuurin ja demokratian kehittämistä, —.*⁷¹

Kansan Uutiset otti maltillisemmin kantaa Suomen viralliseen mielipiteeseen, eikä lehdessä muodostettu *Helsingin Sanomien* tavoin vahvaa linjausta siihen, pitäisikö Suomen ryhtyä kovempiin keinoihin Kiinaa kohtaan. Eräessä *Kansan Uutisten kirjoituksessa* pantiin merkille Suomen virallinen suhtautuminen Kiinaa kohtaan, mutta uutisessa ei avattu enempää, mitä konkreettisia ilmaisuja lehti olisi odottanut Suomen Kiinalle osoittavan:

*Suomi on pahoitellut Kiinan tapahtumia. Se ei riitä. On ilmaistava paljon konkreettisemmin, ettemme hyväksy minkään hallituksen omiin kansalaisiin kohdistamaa barbaarista väkivaltaa.*⁷²

Kansan Uutisissa kuitenkin pohditaan Kiinan kansainvälisiä suhteita ja valtioiden reaktioita Taivaallisen rauhan aukion tapahtumiin. Kirjoituksessa tulee esiin se, että niin Japani kuin länsimaat eivät suhteittensa pitämiseksi aseta kovin jyrkkiä linjoja Kiinaa kohtaan. *Kansan Uutiset* otti tapahtumaan kannan, jossa arvosteli kapitalismin tuomia haittoja, missä talous asetetaan Kiinaa kohdistuvien vastustusten edelle:

Kiina on viime vuosina avautunut ulkomaailmaan ja hankkinut ehkä enemmän myötämieiltä kuin yksikään toinen sosialistinen maa. Se saa tehdä työtä pitkään

⁷⁰ 'Puolueet myötäilevät hallituksen Kiina-kantaa', *Helsingin Sanomat*, 28.6.1989.

⁷¹ 'SKP tuomitsee verilöylyn: Sosialistinen demokratia ja panssarit eivät kuulu yhteen.', *Kansan Uutiset*, 6.6.1989.

⁷² 'Takaisin kulttuurivallankumoukseen', *Kansan Uutiset*, 17.6.1989.

sen takaisin hankkimiseksi, vaikka runsaat taloussuhteet, ja -edut pidättelevätkin mm. Japania ja länsimaita kovin jyrkiltä reaktioilta.⁷³

Kansan Uutisten poliittinen rooli tulee esiin kirjoituksissa koskien Taivaallisen rauhan aukion tapahtumia. Suomen suurimpana vasemmistolaisena lehtenä se halusi säilyttää hyvät välit muiden sosialististen maiden veljespuolueiden, ennen kaikkea Neuvostoliiton kommunistisen puolueen, kanssa.⁷⁴ Tämän myötä voi todeta, että *Kansan Uutisten* kirjoituksiin Kiinaa koskien vaikutti myös se, että Kiina oli sosialistinen maa sekä Neuvostoliitto virallisessa kannassaan piti tapahtumia maan sisäisenä asiana. Lehdessä ei siten todennäköisesti haluttu luoda liian suuria näkemyseroja tapahtumiin liittyen. Kirjoituksen sävyyn vaikutti myös Suomen virallinen ulkopoliittinen linja, jossa painotettiin hyviä suhteita Neuvostoliiton kanssa. Täten lehden kirjoituksissa ei arvosteltu jyrkästi tapahtumia ja Suomen virallista kantaa, vaan pohdiskeltiin enemmän tapahtumien luonnetta. *Kansan Uutiset* kuitenkin tuomitsi Kiinan tapahtumat, mutta sen kannanotto on pidättyväisempää kuin *Helsingin Sanomissa*.

5.2. ”Rikos ihmistä ja sosialismia vastaan”

Taivaallisen rauhan aukion tapahtumista käynnistynyt keskustelu poliittisten ideologioiden eri arvoista näkyivät laajasti niin *Helsingin Sanomissa* kuin *Kansan Uutisissa*. On huomioitava, että vaikka jokaisella poliittisella ideologialla on yhteisistä ydinkäsitteistä muodostuva perusta, ovat ne kulttuuri- ja paikkasidonnaisia.⁷⁵ Täten niin *Helsingin Sanomien* kuin *Kansan Uutisten* julkaisuissa heijastui vahvasti länsimainen arvopohjainen ideologioiden ajattelu, mihin Kiinan asioita verrattiin.

Helsingin Sanomissa otettiin enemmän kantaa demokratian laatuun ja sosialismin epäonnistumiseen, kun puolestaan *Kansan Uutisissa* pohdiskellaan paljon sosialismin arvoa ja sen muuttunutta suuntaa kylmän sodan loppupuolella. *Kansan Uutisten* kirjoitusten taustalla on näkyvissä sen länsieurooppalainen kommunistinen ote Kiinan sisäiseen toimintaan, jossa se vertaa ideologioiden esiintymistä eri näkökulmasta verrattuna Kiinan puolueen tulkintaan.

⁷³ 'Rikos ihmistä ja sosialismia vastaan', *Kansan Uutiset*, 6.6.1989.

⁷⁴ Salminen 1988, 241.

⁷⁵ Antti 2019,41—42.

Taivaallisen rauhan aukion mielenosoitusten alussa huhtikuussa 1989 *Helsingin Sanomat* ottivat kantaa kiinalaisten opiskelijoiden vaatimuksiin talouden tasapainon takaamisesta ja elintason kohentamisesta uutisoimalla, että ”Kiinassa on jouduttu toteamaan, että talousjärjestelmän kääntäminen kapitalistisempaan suuntaan tuo vääjäämättä mukanaan myös kapitalismin haitat.”⁷⁶ Tällä viitattiin sosialismin haasteisiin muuttuvassa yhteiskunnassa, jossa yksityinen omistaminen ja yrittäjyys lisäävät jakautumista ihmisten välillä. *Helsingin Sanomissa* välittyy selkeästi sen liberaalinen kanta niin sosialistista Kiinaa kuin sosialismia kohtaan. Tämä välittyy esimerkiksi lehden julkaisussa myös kesäkuussa mielenosoitusten jälkeen:

*Talou uudistus oli ajautunut vaikeuksiin jo ennen ylioppilaiden liikehdintää ja johtajien valtataistelun kärjistymistä, koska maa ei ollut pystynyt toteuttamaan taloudellista ja poliittista uudistusta yhdessä tahdissa. Kaikkien sosialististen maiden edistyspyrkimykset ovat törmänneet tähän peruslähtökohtaan.*⁷⁷

Kansan Uutiset otti myös kantaa talouden ongelmiin kommentoimalla Kiinan sekä yleisesti ottaen sosialististen maiden taloudellista sekä hyvinvoinnin kehityskulkua. Arvostelu on kuitenkin erilaista kuin *Helsingin Sanomissa* välittynyt pohdinta taloudellisista ongelmista. *Kansan Uutiset* otti kantaa siihen, kuinka sosialistinen järjestelmä muokkautuu kapitalististen suuntausten sekoittuessa siihen. Eräässä uutisartikkelissa pohdittiin sosialismin aikaansaannoksia. Artikkelissa painotettiin, että ”taloudellinen tasa-arvo on selvästi suurempi sosialistisissa maissa kuin kapitalistisissa” ja ”sosialismi on edistänyt kapitalististen maiden sorrettujen luokkien taistelua parempien elinolojen, demokratian ja vapauden puolesta.”⁷⁸ Kirjoituksessa otettiin kantaa siihen, että ongelmia syntyy silloin, kun kapitalistinen järjestelmä sekoittuu sosialistiseen yhteiskuntaan:

Jokainen sosialistinen maa on kuitenkin törmännyt valtaviin taloudellisiin ongelmiin viimeistään siinä vaiheessa, kun sen olisi tullut kasvaa kehittyneeksi teollisuusvaltioksi. Ne ovat auttamattomasti häviämässä kapitalismille kilpailun talouden tehokkuudesta, ihmisten keskimääräisestä elintasosta ja jopa omilla

⁷⁶ 'Opiskelijoiden lakkoliike', *Helsingin Sanomat*, 23.4.1989.

⁷⁷ 'Hirnutöiden arvostelu on pienten elinehto', *Helsingin Sanomat*, 23.6.1989.

⁷⁸ 'Sosialismin mitat', *Kansan Uutiset*, 10.6.1989.

*alueillaan, kuten sosiaalisessa turvallisuudessa, terveydenhuollossa ja koulutuksessa.*⁷⁹

Kansan Uutiset tuomitsi Kiinan hallituksen päätöstä päättää kesäkuun alun mielenosoituksia väkivaltaisesti. Lehti painotti, että hyökkääminen asein aseistautumattomia mielenosoittajia kohtaan on ”rikos ihmistä ja sosialismin ihanteita vastaan.”⁸⁰ *Kansan Uutisissa* nousi esiin kirjoittajien pohdinnat siitä, että miksi sosialismin ihanteet epäonnistuvat yhteiskunnissa eikä sen todellisia tarkoituksia pystytä toteuttamaan. Kesäkuun 4.päivän tapahtumista kirjoitettiin *Kansan Uutisissa* seuraavasti:

*Miksi tässä reaalisessa sosialismissa aina ennemmin tai myöhemmin käy näin?
Miksi muutokset, hyvätkin, kulkevat aina niin väkivaltaista tietä?*

*Tuntuu joskus hivenen toivottomalta yrittää puhua sellaisen järjestelmän puolesta, jonka piirustukset lupailevat taivasta, mutta käytännön rakennustyö tuottaa helvetin toisensa jälkeen.*⁸¹

Kansan Uutisissa toistui jälkipuinti sosialismin arvosta ja siitä mitä on jäljellä sosialismin ihanteista. Lehdessä pohdittiin myös kysymystä siitä, että ”Miksi olla kommunisti tai sosialisti maailmassa, jossa kommunismin ja sosialismin nimissä tehdään myös mitä räikeimpiä rikoksia ihmistä vastaan?”. Tähän kirjoittaja jatkoi:

Torjun ensin vastauksista helpoimman: kapitalismin aikaansaamat vääryydet, tuho ja väkivalta ovat vielä suuremmat. Niin varmaan ovatkin, mutta ei se ainakaan itselleni riitä minkäänlaiseksi sosialismin nimissä tehtyjen vääryyksien puolustukseksi.

*Ja sitä vartenhan me sosialismia tavoittelemme, että vääryydet loppuisivat emmekä sen vuoksi, että niitä tehtäisiin paremmassa tarkoituksessa, humanismin, sosialismin ja ihmisen hyväksi, —.*⁸²

Myös *Helsingin Sanomat* kommentoi sosialismin merkitystä, mutta sitä ei pohdita yhtä arvopohjaisesti kuin *Kansan Uutisissa*. Sosialismia mietitään sen nimissä tehtyjen rikosten

⁷⁹ 'Sosialismin mitat', *Kansan Uutiset*, 10.6.1989.

⁸⁰ 'Rikos ihmistä ja sosialismia vastaan', *Kansan Uutiset*, 6.6.1989.

⁸¹ 'Taivaan piirustuksia', *Kansan Uutiset*, 6.6.1989.

⁸² 'Sosialismin mitat', *Kansan Uutiset*, 10.6.1989.

kautta ja sen näyttäytymistä liberaalien arvojen vastakohtana. *Helsingin Sanomien* kirjoituksissa heijastuukin sen länsimainen arvopohja, jolloin sosialismin tekoja katsotaan lähinnä sen nimissä tehtyjen vääryyksien näkökulmasta. Esimerkiksi lehti kritisoi pääkirjoituksessaan kesäkuun neljännen päivän tapahtumia sosialismin valossa tehtyjen historiallisten julmuuksien taakkana:

Kommunistinen Kiina teki raskaan karhunpalveluksen kaikille asioille, joita se on väittänyt ajavansa, ja monille omille aikaansaannoksilleenkin. Karnea murhatyö katkaisee uudistukset. Se säilyttää sosialismin niskoille uuden taakan, jolle vertailukohdan löytää Stalinin hirmuvallasta 1930-luvulla. Kiinan johto syyllistyi räikeämpään väkivaltaan kuin Unkariin ja Tshekkoslovakiaan lähetetyt neuvostojoukot. Neuvostoliitto oli ulkomainen miehittäjä, mutta Kiinan johtajat käskivät armeijan ampua omia aseettomia kansalaisia.⁸³

Siinä missä *Kansan Uutisten* kirjoitukset koskivat laajalti sosialismin ideologian merkitystä, *Helsingin Sanomat* kiinnittivät enemmän huomiota demokratian esiintymiseen Taivaallisen rauhan aukion tapahtumien näyttämöllä. Myös lehden kirjoitustavasta tulee esiin piikittelevä sävy Kiinan hallitusta ja valtionjohtajaa Deng Xiaopingiä koskevissa kirjoituksissa, joista esimerkiksi puhutaan käsittein vanhojen miesten hallitus ja Dengistä sävyyn luutunut tai yksinvaltiainen keisari. Samaisessa pääkirjoituksessa viitataan toistamiseen myös historialliseen ajanjaksoon ja sen rinnastukseen kesäkuun neljännen päivän tapahtumiin:

Epäilemättä opiskelijoiden vaatimukset läntisistä poliittisista vapauksista kauhistuttivat Kielletyn kaupungin vanhoja miehiä, pitkän marssin viimeisiä veteraaneja. Joukkomurha on sen takia nähtävissä alkuperäisen Kiinan pelkoreaktiona ulkomaista vaikutusta vastaan.⁸⁴

Kiinan johto piti oikeutettuna tekonaan päättää Taivaallisen rauhan aukion mielenosoitukset. Puolueen sisällä käytiin pitkään keskusteluja Itä-Euroopan ja Neuvostoliiton sisäisestä muutoksesta. Johtopäätös oli, että suurin merkitys sosialististen järjestelmien pysymiselle oli maiden sisäisellä kehityksellä ja Kiinan puolue tekisi kaikkensa sen säilyttämiseksi.⁸⁵ Oli

⁸³ 'Rikos Pekingissä', *Helsingin Sanomat*, 6.6.1989.

⁸⁴ 'Rikos Pekingissä', *Helsingin Sanomat*, 6.6.1989.

⁸⁵ Asikainen et al. 2009, 171.

mielenosoitusten tukahduttaminen pelkoreaktio tai ei, Kiinan teko demokratiakehityksen vaimentamisesta säilytti sen lopulta sosialistisena valtiona, jossa ei oltu valmiita avoimempaan yhteiskuntakehitykseen.

6. Loppupäätelmät

Suomen virallista ulkopoliittista linjaa ja sen mukana tuomaa puolueettomuutta tarkasteltiin paljon lehtien kirjoituksissa. Varsinkin *Helsingin Sanomat* tuomitsi vahvasanaisesti Suomen virallista toimintaa ja samalla lehti toi selväpiirteisesti ilmi oman mielipiteensä Kiinan rajuun menettelyyn mielenosoitusten päättämiseksi. On huomattavissa, että *Helsingin Sanoman* oma sitoutumaton kanta politiikkaan pysyi sen teemana riippumatta tiukoista kansainvälisistäkin tapahtumista. *Kansan Uutisten* toimintaan vaikutti sen vasemmistolainen politiikka ja ystävyysuhteet Neuvostoliittoon. Lehti ei puuttunut kirjoituksissaan Suomen viralliseen kantaan. Tähän vaikutti lehden virallinen puoluekanta, jossa se ei maininnut Kiinaa kohtaan asetettavista vastatoimista. Tämän seurauksena oli, että lehti ei vaatinut Suomen virallisen kannan muutosta tapahtumiin, mutta se ei kuitenkaan ollut esteenä tuomitsemaan Kiinan sosialismin nimissä tekemiä rikkomuksia.

Tutkimuksen oleellisimmiksi käsitteiksi nousi lähdeaineistoissa toistuvat käsitteet *demokratia, kapitalismi, kommunismi ja sosialismi*, joiden avulla Kiinan sisäpolitiikkaa käsiteltiin osana kansainvälisiä poliittisia ideologioita. Demokratia esiintyi kirjoituksissa ihmisoikeuksia ja vapaampaa yhteiskuntaa edistävänä valtiojärjestyksenä. Kapitalismi nähtiin yhteiskuntaa muuttavana ideologiana, joka muokkasi talousjärjestelmää vapaampaa markkinataloutta kohti. Lehtien kirjoituksissa kommunismi ja sosialismi saavat hiukan erilaisia sävyjä, eikä niiden ideologian käsitteitä juurikaan avata. Vain niiden tuomista vaikutuksista yhteiskuntaan kirjoitettiin.

Helsingin Sanomien kirjoituksista oli selkeästi havaittavissa monia näkökantoja, jotka olivat heijastettavissa liberaaliseen ajattelutapaan. Ajankohtaislehdessä liberaalinen malli näkyi selkeästi länsimaisina, yksilön arvoa korostavina kantoina. Tämä välittyi lehden kirjoituksissa demokratian ja ihmisoikeuksien puolustuksena, missä kritiikki kohdistui Kiinan puoluetta vastaan ja tuki välitettiin kansalaisille.

SKP:n ja SKDL:n kannatuslehtenä *Kansan Uutisissa* välittyi vasemmistolainen kanta Taivaallisen rauhan aukion tapahtumia käsiteltäessä. Tapahtumien käsittely linkittyi lehdessä selkeästi pohdintaan siitä, millaisia ongelmia sosialismissa esiintyy

yleismaailmallisen ilmapiirin muuttuessa 1980-luvun loppupuolella. Lehdessä välittyi kirjoittajien huoli siitä, mitä on jäljellä sosialismin ideologiasta, jos sen varjolla tehdään väkivaltaisia tekoja.

Lehtien kirjoitustyyliin ei ole havaittavissa suurta eroa toisiinsa koskien Kiinan ratkaisua päättää mielenosoitukset väkivaltaisesti. Isoimmat eroavaisuudet näkyivät suhtautumisessa Suomen passiiviseen linjaan Kiinaa kohtaan, mutta myös niiden suhtautumisesta poliittisiin ideologioihin. *Helsingin Sanomissa* sosialismi nähtiin sen nimissä tehtyjen rikosten kautta ja liberaalien arvojen vastakohtana. *Kansan Uutiset* tuomitsi Kiinan puolueen tekoja sosialismin valossa, mutta samalla puolusteli sosialismin todellista luonnetta. *Helsingin Sanomat* käsitteli sosialististen maiden ongelmia kapitalistisen talousjärjestelmän levitessä kyseisiin maihin. Lehti ei arvostellut kapitalismin luonnetta, vaan kirjoituksissa todetaan kapitalistisen talousjärjestelmän tuoden mukanaan kapitalistiset haitat. *Kansan Uutiset* arvosteli enemmän kapitalismia, todeten että yhteiskunnalliset asiat ovat lähtökohtaisesti paremmat sosialistisen talousjärjestelmän maissa kuin kapitalistisen talousjärjestelmän.

7. Lähde- ja kirjallisuusluettelo

I Lähteet

Helsingin Sanomat 16.4.1989—30.6.1989.

Kansan Uutiset 16.4.1989—30.6.1989.

II Tutkimuskirjallisuus

Antti, Sauli, *Kohti punavihreää maailmaa: SKDL:n sosialistit ja heidän ideologinen profiilinsa 1980-luvulla*. Julkaisematon Poliittisen historian pro gradu tutkielma, Helsingin yliopisto, 2019.

Arho Havrén, Sari, *Meillä ei ole ikuisia ystäviä eikä ikuisia vihollisia. Ikuisia ovat meidän omat etumme. Suomen suhteet Kiinan kansantasavaltaan 1949–1989*. Yleisen historian väitöskirjatutkimus, Helsingin yliopisto, 2009.

- Asikainen, Raisa & Vuori, Juha, *Kiinan yhteiskunta muutoksessa*. Gaudeamus: Helsinki, 2005.
- Asikainen, Raisa & Naarajärvi, Teemu & Vuori, Juha A., *Pekingin kevät 1989: Tiananmen ja kiinalaisen aktivismin rajat*. Gaudeamus: Helsinki, 2009.
- Aunesluoma, Juhana & Rainio-Niemi, Johanna, Neutrality as Identity: Finland's Quest for Security in the Cold War. *Journal of Cold War studies* 18:4(2016),51-78, doi: 10.1162/JCWS_a_00680.
- Blomberg, Jaakko, *Vakauden kaipuu, kylmän sodan loppu ja Suomi*. WSOY: Helsinki 2011.
- Haw, Stephen G, *Traveller's history: Kiina*. Suom.Kirsi Kankaansivu. UNIPress, 2015.
- Hermánus, Pertti, "Suomen Sanomalehdistö tänään ja huomenna". Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kustannuskiila Oy: Kuopio 1988, 433—482.
- Järvenpää, Jari, *Business as Usual: Suomen suhtautuminen Tiananmenin tapahtumien jälkeiseen aikaan*. Julkaisematon historian pro gradu tutkielma, Tampereen yliopisto, 2017.
- Kaustinen, Timo, *Suomen ulkopoliittisen johdon suhtautuminen Tiananmenin aukion tapahtumiin vuonna 1989*. Julkaisematon aate- ja oppihistorian pro gradu tutkielma, Oulun yliopisto, 2015.
- Rentola, Kimmo, "Suomi kylmässä sodassa". Teoksessa Railo, Erkki & Laamanen, Ville (toim.). *Suomi muuttuvassa maailmassa, ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Edita Publishing Oy: Porvoo, 2010, 285—317.
- Salminen, Esko, "Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950—1980". Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kustannuskiila Oy: Kuopio, 1988, 141—300.
- Tarkka, Jukka, *Karhun kainalossa, Suomen kylmä sota 1947—1990*. Otavan Kirjapaino Oy: Keuruu, 2012.
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo, *Sanomia kaikille: Suomen lehdistön historia*. Oy Edita ab: Helsinki, 1998.
- Tommila, Päiviö, *Suomen lehdistön historia. 3, Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kustannuskiila oy: Kuopio, 1988.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos.
Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki, 2018.